Уманський державний педагогічний університет
імені Павла Тичини
Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра психології

Сафін Олександр Джамільович
Горенко Мар'яна Вячеславівна

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ

до самостійної роботи здобувачів
першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
з дисципліни «ПСИХОЛОГІЯ ТРАВМИ»

Умань 2024

Призначені для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти освітньої програми Психологія, спеціальності 053 Психологія.

Рецезент:
Міщенко М. С., кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри психології Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини

Рекомендовано Вченою радою Факультету соціальної та психологічної освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини (протокол №1 від 15 серпня 2024 року)

Методичні рекомендації щодо організації самостійної роботи здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти з дисципліни «Психологія травми» за спеціальністю 053 Психологія / Укл. М. В. Горенко. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. Умань, 2024. 14 с.

Методичні рекомендації складено відповідно до листа Міністерства освіти і науки України від 09.07.2018 року № 1/9-434 «Щодо рекомендацій з навчально-методичного забезпечення» та Положення «Порядок підготовки окремих видів наукових та навчальних видань в Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини» від 06.03.2023 року № 232 о/д і містять пояснювальну записку, перелік навчальної літератури, завдання для самостійної роботи, індивідуальні навчально-дослідні завдання (вимоги до оформлення та критерії оцінювання), кредитно-модульну систему оцінювання знань здобувачів, контрольні питання до підсумкового контролю.

© Візаві
© Сафін О.Д., укладач, 2024
© Горенко М. В., укладач, 2024
© Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, 2024

Зміст

Пояснювальна записка.....4
Методи навчання 6
Методи контролю.....6
Теми для самостійного опрацювання 6
Індивідуальні завдання 7
Критерії оцінювання результатів навчання 7
Розподіл балів, які отримують здобувачі.....11
Питання до екзамену 12
Рекомендована література.....13

Пояснювальна записка

Навчальна дисципліна є обов'язковою в системі підготовки фахівця, висвітлює ключові етапи професійного становлення психолога. Ця дисципліна вивчається на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти з метою формування теоретичних знань і практичних навичок для розуміння психологічних механізмів виникнення та проявів психологічної травми; оволодіння ефективними методами її діагностики, корекції та терапії.

Основними завданнями вивчення дисципліни є:

1. Ознайомити здобувачів з теоретичними основами психології травми, її класифікацією, етапами розвитку.
2. Сформувати у здобувачів розуміння основних механізмів виникнення травматичного стресу, травматизації та їхнього впливу на особистість.
3. Надати здобувачам знання щодо діагностики, основних видів травматичних розладів та їхніх проявів.
4. Ознайомити з методами профілактики, психокорекції, підтримки та психотерапії осіб, які пережили травматичні події, враховуючи сучасні підходи.
5. Поглибити розуміння етичних аспектів та ризиків у роботі з травмованими клієнтами, розглянути питання самодопомоги та профілактики професійного вигорання в процесі роботи з травмою.

Курс передбачає необхідність систематичного опанування здобувачами теоретичного матеріалу і придбання навичок вирішення окремих завдань і проблем. Це зумовлює значну питому вагу самостійної роботи студентів та застосувати отримані знання для аналізу конкретних практичних ситуацій.

Методичні рекомендації до самостійної роботи розроблені згідно «Положення про самостійну роботу здобувачів вищої освіти Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини». Час, відведений для самостійної роботи здобувача вищої освіти, регламентується нормативними документами Міністерства освіти і науки України, навчальним планом (робочим навчальним планом) і знаходиться в межах від 1/3 до 2/3 загального обсягу навчального часу, відведеного для вивчення конкретної навчальної дисципліни. Головною метою самостійної роботи є системне і послідовне засвоєння навчального матеріалу в межах програми навчальної дисципліни, формування у здобувачів вищої освіти здатності самостійно здобувати і поглиблювати знання.

Самостійну роботу над засвоєнням навчального матеріалу здобувач вищої освіти може виконувати в бібліотеці, навчальних кабінетах, лабораторіях, комп'ютерних класах, а також у домашніх умовах, використовуючи освітньо-інформаційне середовище, у вільний від обов'язкових навчальних занять, час. У деяких випадках цю роботу проводять відповідно до заздалегідь складеного графіка, що гарантує можливість індивідуального доступу здобувача до потрібних дидактичних засобів.

Завдання, які пропонуються здобувачам для самостійної роботи, сприяють поглибленому вивченню теоретичного матеріалу, закріпленню та узагальненню отриманих знань, формуванню фахових компетентностей, вмінню використовувати набуті знання на практиці.

Навчальна програма з дисципліни «Психологія травми» передбачає самостійну роботу здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, яка має на меті формування пізнавальної активності здобувачів і забезпечує їх знаннями, отриманими внаслідок додаткового вивчення літературних джерел, матеріалів інтернету, засвоєння

ними основних вмінь і навичок роботи з навчальними матеріалами, поглиблення та розширення вже здобутих знань, підвищення рівня організованості.

У процесі самостійної роботи здобувачі мають оволодіти вміннями та навичками:

- організації самостійної навчальної діяльності;
- самостійної роботи в бібліотеці з каталогами;
- роботи з навчальною, навчально-методичною, науковою, науково-популярною літературою;
- конспектування літературних джерел;
- опрацювання статистичної інформації.

Кожний здобувач повинен вміти раціонально організовувати свою навчальну діяльність. Важливим є вміння скласти план роботи, чітко визначити її послідовність. Потрібно щоб план самостійного навчання був реальним і його виконання давало плідні результати у навчальному процесі.

Для успішної самостійної роботи значну частину часу здобувач виділяє для роботи в бібліотеці. Треба розуміти суть складання алфавітного й тематичного каталогів, уміти швидко знаходити в них потрібну літературу, знати особливості бібліографічного шифрування. Для плідної роботи з літературними джерелами здобувачу корисно скласти свою власну бібліографію, заповнюючи бібліографічні картки на потрібні для нього книги, брошури чи статті. Для роботи в провідних бібліотеках й електронних бібліотеках України здобувачу треба знати їх структуру, спеціалізацію окремих підрозділів, уміти користуватися різноманітними каталогами, правильно заповнювати бланки вимоги на літературу.

Відібрана для самостійного опрацювання література може бути різною як за обсягом наукових даних, так і за характером викладу. Слід відібрати необхідний для опрацювання матеріал (розділи, підрозділи), а також розсортування його за важливістю (для детального вивчення, для ознайомлювального читання). Процес читання має відбуватися повільно, вдумливо, до незрозумілих питань слід обов'язково повертатися, наводити довідки, щоб зрозуміти суть думки автора. Знання невідомих термінів слід одразу ж з'ясовувати за тлумачними словниками, енциклопедіями або спеціалізованими довідниками. У процесі роботи з літературою корисно робити виписки найважливіших думок, формулювань, окремих висловів на окремих аркушах паперу із зазначенням автора, джерела, сторінок і абзаців. Для кращого засвоєння матеріалу, розвитку творчого мислення основний зміст прочитаного доцільно формулювати у вигляді тез.

Конспект є стислим викладом основної суті опрацьованого літературного матеріалу. Він має бути стислим, змістовним і записаним своїми словами і формулюваннями. Класичні визначення, оригінальні думки, вислови слід записувати до конспекту повністю, з посиланням на автора джерело і сторінку. У процесі конспектування важливо дотримуватися логічного зв'язку між окремими складовими тексту. У тексті конспекту корисно підкреслювати найважливіші теоретичні положення, визначення, висновки і робити помітки на полях. Систематичне конспектування опрацьованого матеріалу дисциплінує розум, відпрацьовує вміння формулювати свої думки в короткій змістовній формі, сприяє кращому засвоєнню навчального матеріалу.

Для цілісного уявлення про навчальну дисципліну «Психологія травми» здобувачу слід користуватися довідниковою літературою: енциклопедіями, енциклопедичними словниками, галузевими довідниками.

Теми, що виносяться на самостійне опрацювання необхідно презентувати у вигляді усної доповіді (коротке повідомлення до 5 хвилин) під час семінарського заняття (або під час індивідуальної консультації з викладачем). В умовах дистанційного навчання завдання для самостійної роботи прикріплюються окремим документом в інформаційно-освітньому середовищі (Moodle).

Методи навчання

Програма побудована за вимогами кредитно-трансферної (трансферно-рейтингової) системи організації навчального процесу у вищих закладах освіти. У процесі викладання навчальної дисципліни застосовуються інноваційні педагогічні (проектна, інтерактивна, індивідуалізації та диференціації, проблемна тощо) та інформаційно-комунікаційних (мультимедійних, комп'ютерних, інтернет-технологій та дистанційних курсів) технологій. Лекції, практичні заняття з використанням інтерактивних технологій навчання. Лекційні курси поєднуються із семінарськими заняттями, робочими зустрічами. Переважно навчання відбувається в групах, з дискусіями та підготовкою презентацій самостійно та в малих групах.

Методи навчання: традиційна лекція; проблемна лекція; пошуковий метод; репродуктивний метод; навчальна дискусія; дистанційне навчання; інтерактивні технології.

Методи контролю

Формами контролю знань здобувачів є поточний, модульні і підсумковий контролі, ІНДЗ. Поточний контроль здійснюється під час проведення семінарських занять, він має на меті перевірку рівня підготовленості здобувача вищої освіти до виконання конкретної роботи.

Модульний контроль проходить після вивчення програмного матеріалу кожного змістового модуля. Форму модульного контролю (у вигляді тестів, письмової контрольної роботи) обирає лектор дисципліни.

Методи оцінювання: індивідуальне опитування; фронтальне опитування, письмове опитування; модульне тестування; підсумкове тестування; ІНДЗ; залік.

Теми для самостійного опрацювання

№ з/п	Назва теми	Вид роботи	Кількість годин	
			очна (денна/ вечірня	заочна
1	Психотравмуюча ситуація та її психологічні наслідки.	Самодіагностика щодо психотравмуючих ситуацій	2	4
2-3	Психічна травма.	Заповнення таблиці щодо нейрофізіології травми	4	8
4-5	Особливості травматичного досвіду в різних ситуаціях.	Розв'язання психологічних ситуацій	4	8
6	Специфіка травми внаслідок насильства	Розв'язання психологічних ситуацій	2	4

7	Психологічна допомога в екстремальних ситуаціях.	Складання плану першої психологічної допомоги	2	4
8	Збір анамнезу та діагностика стану клієнта	Підбір методик для діагностики клієнта	2	2
9	Психоедукація та стабілізація	Скласти сценарій психоедукації для клієнта, який пережив травматичну ситуацію	4	2
10-11	Техніки опрацювання травматичного досвіду	Розв'язання психологічних ситуацій	4	8
всього			24	40

Індивідуальні завдання

Здобувачі самостійно шукають літературу та виконують один із видів роботи:
1) публікація тез, статті у наукових виданнях;
3) підготовка матеріалу та виступ на пленарному або секційному засіданнях (без публікації) науково-методичного семінару, конференції;
4) опис та варіант розв'язання 6 психологічних ситуацій, які відносяться до проблем психології травми;
5) розробити презентацію за темою, запропонованою в переліку.

Теми для презентацій

1. Симпатична та парасимпатична нервові системи.
2. Нейрофізіологія травми.
3. Тривожні розлади як наслідок психотравматизації особистості.
4. Депресивні розлади як наслідок психотравматизації особистості.
5. ПТСР: діагностичні критерії.
6. Стабілізація. Дихальні вправи.
7. Стабілізація. Заземлення.
8. Аутогенне тренування.
9. Майндфулнес при роботі з травмою.
10. Тілесні вправи при роботі з травмою.
11. Психологічна підтримка дітей, які пережили травматичні події.
12. Психосоціальна підтримка постраждалих від війни.
13. Психологічна реабілітація рятувальників та військових.
14. Психосоматичні прояви психологічної травми
15. Методи арт-терапії у роботі з травматичними переживаннями
16. Особливості надання першої психологічної допомоги постраждалим.

Критерії оцінювання результатів навчання

Загальні критерії оцінювання результатів навчання

Відмінний рівень – «відмінно» (А) – заслуговує здобувач вищої освіти, який виявив всебічні, системні й глибокі знання та розуміння навчального матеріалу і вміння вільно виконувати передбачені програмою завдання, ознайомлений з основною і

додатковою психологічною літературою; має знання основних положень матеріалу, історії проблеми, термінології; уміння встановлювати міжпредметні зв'язки, самостійно наводити приклади, продукувати ідеї, визначати прикладні напрями використання теоретичного матеріалу.

Достатній рівень – «добре» (BC) – заслуговує здобувач, який виявив повне знання та розуміння навчального матеріалу, успішно виконав передбачені програмою завдання, засвоїв рекомендовану основну психологічну літературу; має уміння встановлювати міжпредметні зв'язки за допомогою викладача; переважає репродуктивний виклад інформації.

Задовільний рівень – «задовільно» (DE) – заслуговує здобувач, який виявив знання та розуміння основного навчального матеріалу в обсязі, потрібному для подальшого навчання і майбутньої роботи за професією, частково справився з виконанням передбачених програмою завдань, ознайомлений із частиною рекомендованої основної психологічної літератури; домінує репродуктивний виклад інформації; труднощі у встановленні міжпредметних зв'язків навіть за допомогою викладача; знання основної термінології.

Незадовільний рівень – «незадовільно» (Fx) – фрагментарне засвоєння матеріалу; його повторне відтворення відбувається з аналогічними помилками, здобувач освіти виявив значні прогалини в знаннях основного навчального матеріалу, допустив принципові помилки у виконанні передбачених програмою завдань, не знайомий з основною психологічною літературою.

Дуже низький рівень – «незадовільно» (F) – відсутні елементарні уявлення з організації діяльності психологічної служби.

Критерії оцінювання відповіді на занятті

Очна (денна/вечірня) форма /заочна форма

Кількість балів		**Характеристика відповіді**
очна (денна/ вечірня	заочна	
5	8-10	Здобувач засвоїв теоретичний матеріал, демонструє глибокі і всебічні знання відповідної теми, основні положення наукових першоджерел та рекомендованої літератури, логічно мислить і будує відповідь, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, вміє встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, логічно та обґрунтовано будувати висновки; безпомилково відповідає на питання, використовуючи матеріали, що виносяться на самостійне опрацювання. Виконав завдання самостійної роботи.
3-4	4-6	Здобувач добре засвоїв теоретичний матеріал, володіє основними аспектами з першоджерел та рекомендованої літератури, аргументовано викладає його; має практичні навички, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших проблем, але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного завдання; неповно відтворює основний зміст матеріалів, які виносяться на самоопрацювання. Виконав завдання самостійної роботи.

1-2	1-3	Здобувач в основному засвоїв теоретичний матеріал теми заняття, фрагментарно розкриває зміст навчального матеріалу, показує початкову уяву про предмет вивчення, при відтворенні основного навчального матеріалу допускає суттєві помилки, наводить прості приклади, непереконливо відповідає, плутає поняття, фрагментарно відтворює матеріал, що виносився на самостійне опрацювання. Виконав завдання самостійної роботи.
0	0	Здобувач не опанував навчальний матеріал з теми, не знає наукових фактів, визначень, майже не орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, відсутнє наукове мислення, практичні навички не сформовані. Не виконав завдання самостійної роботи.

Критерії оцінювання ІНДЗ

№ п/п	Критерії оцінювання роботи	Макс.к-сть балів	
		Очна (денна/ вечірня) форма)	заочна форма
1.	Публікація тез, статті у наукових виданнях	20	15
2.	Підготовка матеріалу та виступ на пленарному або секційному засіданнях (без публікації) науково-методичного семінару, конференції	15	10
3.	Опис та варіант розв'язання 6 психологічних ситуацій, які відносяться до проблем психології травми.	20	15
4.	Розробити презентацію за темою, запропонованою в переліку.	15	10

Критерії оцінювання ІНДЗ (презентація)

Очна (денна/вечірня) форма /заочна форма

Мета	Презентація має тему, однак багато її частин не має відношення до теми дослідження	Основні частини презентації містять важливі твердження за темою дослідження, але деякі фрагменти не мають відношення до теми	Всі частини презентації містять важливі твердження за темою дослідження	Всі частини презентації пов'язані з метою і предметом дослідження
Ключові положення	В презентації не визначені ключові положення	Презентація має в основі декілька ключових положень, однак вони перевантажені інформацією або	Презентація має в основі декілька ключових положень, які не повністю розкривають	Презентація має в основі ключові положення, які повністю розкривають тему дослідження

		позбавлені інформації	тему дослідження	
Структура	Презентація не містить вступу і висновків. Побудова презентації не дає чіткого уявлення про тему дослідження	Презентація має вступ і виснов ки, однак вони не спонукають замислитись над темою дослідження. Послідовність надання інформації не сприяє повністю розкрити тему дослідження	Презентація починається із вступу, надає інформацію в певному порядку і завершується викладенням важливих моментів дослідження	Презентація починається слайдом, який викликає інтерес до теми дослідження, презентація надає інформацію в логічній послідовності, презентація завершується, змушуючи замислитись над ідеєю і темою дослідження
Висновки	Висновки практично відсутні або є нелогічними	Деякі висновки є нелогічними і необґрунтованими	Результати дослідження узагальнюються з метою формулювання висновків за темою дослідження	Результати дослідження узагальнюються з метою формулювання важливих і значущих висновків за темою дослідження
Очна (денна/вечір-ня) форма	0-5 бали	5-10 балів	10 балів	15-20 бали
Заочна форма	0-5 бали	5-10 балів	10 балів	10-15 балів

Критерії оцінювання модульного контролю

Очна (денна/вечірня) форма /заочна форма

Кількість балів	Характеристика відповіді
4-5	Здобувач засвоїв теоретичний матеріал, демонструє глибокі і всебічні знання відповідної теми, основні положення наукових першоджерел та рекомендованої літератури, логічно мислить і будує відповідь, вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу, висловлює своє ставлення до тих чи інших проблем, вміє встановлювати причинно-наслідкові зв'язки, логічно та обґрунтовано будувати висновки; безпомилково відповідає на питання, використовуючи матеріали, що виносяться на самостійне опрацювання.
2-3	Здобувач добре засвоїв теоретичний матеріал, володіє основними аспектами з першоджерел та рекомендованої літератури, аргументовано викладає його; має практичні навички, висловлює свої міркування з приводу тих чи інших

	проблем, але припускається певних неточностей і похибок у логіці викладу теоретичного змісту або при аналізі практичного завдання; неповно відтворює основний зміст матеріалів, які виносяться на самоопрацювання.
1-2	Здобувач в основному засвоїв теоретичний матеріал теми заняття, фрагментарно розкриває зміст навчального матеріалу, показує початкову уяву про предмет вивчення, при відтворенні основного навчального матеріалу допускає суттєві помилки, наводить прості приклади, непереконливо відповідає, плутає поняття, фрагментарно відтворює матеріал, що виносився на самостійне опрацювання.
0	Здобувач не опанував навчальний матеріал з теми, не знає наукових фактів, визначень, майже не орієнтується в першоджерелах та рекомендованій літературі, відсутнє наукове мислення, практичні навички не сформовані.

Критерії оцінювання самостійної роботи

№ п/п	Критерії оцінювання	Кількість балів	
		Очна (денна/ вечірня) форма	Заочна
1	Повнота розкриття питання	1	4
2	Логіка викладення, культура мовлення, впевненість, емоційність та аргументованість	0,5	3
3	Аналітичні міркування, уміння робити порівняння, висновки	0,5	3
Разом		2	10

Розподіл балів, які отримують здобувачі

Очна (денна/ вечірня) форма

	Модуль 1														**Модуль 2** (ІНДЗ)	ПК	Сума
	ЗМ1				ЗМ 2					ЗМ 2					20	10	100
	Т1	Т2	Т3	МК 1	Т4	Т5	Т6	Т7	МК 2	Т8	Т9	Т10	Т 11	МК 3			
Поточ. оцін.	3	3	3	5	3	3	3	3	5	3	3	3	3	5			
С.р.	2	2	2		2	2	2	2		2	2	2	2				

Заочна форма

	Модуль 1						**Модуль 2** (ІНДЗ)	ПК	Сума
	Т1	МК 1	Т2	МК2	Т3	МК 3			
Поточ. оцін.	10	5	10	5	10	5	15	10	100
С.р.	10		10		10				

Шкала оцінювання: національна та ЄКТС

Сума балів за всі види навч. діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
75-81	C		
69-74	D	задовільно	
60-68	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов’язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов’язковим повторним вивченням дисципліни

Питання до екзамену

1. Поняття травмуючої ситуації. Її ознаки та різновиди.
2. Історія вивчення психологічних реакцій на травмуючу ситуацію.
3. Сприйняття травмуючої ситуації людиною.
4. Види та рівні реакцій на травмуючу ситуацію.
5. Динаміка психологічних реакцій при катастрофах.
6. Поняття кризи, конфлікту, стресу
7. Стрес, травматичний стрес та посттравматичний стресовий розлад.
8. Поняття психічної травми
9. Травма втрати
10. Основні положення теорії травми З. Фройда
11. Уявленя К.-Г. Юнга про травму.
12. Уявлення О. Фенихеля про травму та можливості її подолання

13. Уявлення про травму Д. Калшеда
14. Уявлення О. Ранка про травму народження
15. Розуміння травматичного неврозу за А. Кардінером
16. Уявлення М. Горовіца про травму
17. Розуміння психотравми Н. Пезешкіаном, макро та мікротравми.
18. Травма та афект в роботах Г. Крістола
19. Уявлення Дж. Герман про травму та шляхи її подолання
20. Особливості психічної травми у дітей.
21. Особливості психодіагностики розладів, пов'язаних із психічною травмою.
22. Особливості психічних процесів і станів при переживанні психічної травми.
23. Індивідуальні особливості переживання психічної травми.
24. Психічна травма і внутрішні конфлікти.
25. Робота механізмів психологічного захисту.
26. Аутодеструктивна поведінка і психічна травма.
27. Психологічна травма як чинник адитивної поведінки
28. Консультування осіб, схильних до суїциду.
29. Психологічні проблеми психолога при роботі з потерпілими від екстремальних ситуацій.
30. Вікарна трама та її профілактика.
31. Соціально-стресовий розлад.
32. Поняття про міжпоколінну передачу травми
33. Поняття про культурну травму
34. Психологічна підготовка до реального бою.
35. Психологічні особливості комбатантів.
36. Психологічні аспекти тероризму.
37. Психологічні наслідки втягнення у деструктивний культ (секту).
38. Стрес радіаційної загрози, його психологічні причини і наслідки.
39. Поняття неперервної прихованої атомної паніки.
40. Різновиди та психологічні наслідки насильства.
41. Консультування дітей, що постраждали від насильства.
42. Консультування жертв сексуального насильства.
43. Консультування жертв сімейного насильства.
44. Особливості діяльності психолога у вогнищі екстремальної ситуації, основні правила та принципи.
45. Психологічна допомога у кризових психологічних станах.
46. Психологічна допомога в складних та екстремальних станах
47. Дебрифінг як метод роботи з потерпілими від екстремальної ситуації, показання та протипоказання.
48. Методи зняття психологічного напруження.
49. Робота з емоційними переживаннями потерпілих.
50. Загальні особливості психокорекційної роботи з психологічною травмою.
51. Особливості групової психокорекції в роботі з психологічною травмою.

Рекомендована література

Основна

1. Клос Л. Є. Супровід реабілітації ветеранів війни та членів їх родин. Львів : Марченко Т. В., 2024. 155 с.

2. Превентивні психофізіологічні заходи з попередження розвитку дизадаптації у військовослужбовців (невротичних та психічних розладів, пресуїцидальних форм поведінки) в умовах воєнного конфлікту та після його завершення : метод. рек. Київ : Центр учбової літератури, 2023. - 80 с.

3. Психологічна профілактика психотравматизації військовослужбовців Збройних Сил України. Упоряд.: О. М. Кокун, В. М. Мороз, Н. С. Лозінська, І. О. Пішко. Київ : КНТ, 2023. - 300 с.

4. Соціально-психологічні технології відновлення особистості після травматичних подій. Кол. авт.: Т. М. Титаренко, Ю. Д. Гундертайло, М. С. Дворник. Київ : КНТ, 2023. 218 с.

Допоміжна

5. Бріер Д., Скот К. Основи травмофокусованої психотерапії. Львів: Свічадо, 2015. 448 с

6. Герман Д. Психологічна травма та шлях до видужання: наслідки насильства – від знущань у сім'ї до політичного терору. Львів: Видавництво Старого Лева, 2015. 416 с.

7. Горенко М. В. Психологічне благополуччя ветеранів війни: діагностика та стратерії відновлення. «Перспективи та інновації науки (Серія «Педагогіка», Серія «Психологія», Серія «Медицина»). 2023. Вип. 16(34) С. 430-439 URL: http://perspectives.pp.ua/index.php/pis/article/view/8123/81676.

8. Горенко М., Радзівіл К. Психологічне благополуччя майбутніх психологів в умовах війни. Науковий журнал з соціології та психології «Габітус». 2023. Вип. 56. С. 65-69 URL: http://habitus.od.ua/journals/2023/56-2023/10.pdf

9. Екстремальна психологія: підручник / за заг. ред. проф. О. В. Тімченка. Київ: ТОВ «Август Трейд», 2007, 502 с

10. Комар Т., Горенко М. Психологічні особливості готовності майбутніх психологів до консультативної діяльності. Психологічний журнал, Умань. Вип. 11, 2024. С. 25–31.

11. Посттравматичні стресові розлади : подолання наслідків. Упоряд. Т. Ш. Червонна. К. : Шкільний світ, 2015. 173 с.

12. Туриніна О. Л. Психологія травмуючих ситуацій: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / О. Л. Туриніна. – К.: ДП "Вид. дім "Персонал", 2017. 160 с.

13. EMDR. Подолання наслідків психотравми: практичний посібник / за ред. Арне Гофмана. Львів: Свічадо, 2017. 259 с.